

**ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ Γ΄ ΛΥΚΕΙΟΥ ΘΕΩΡΗΤΙΚΗΣ
ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗΣ**

A. Κείμενο

Ποίηση 1948

τούτη εποχή
του εμφυλίου σπαραγμού
δεν είναι εποχή
για ποίηση
κι άλλα παρόμοια
σαν πάει κάτι
να γραφεί
είναι
ως αν
να γράγονταν
από την άλλη μεριά
αγγελτηρίων θανάτου

γι αυτό και
τα ποιήματά μου
είν' τόσο πικραμένα
(και τότε –άλλωστε- δεν ήσαν;)
κι είναι
-προ πάντων-
και
τόσο
λίγα

**N. Εγγονόπουλος «ΕΛΕΥΣΙΣ»,
1948**

Στον Νίκο Ε... 1949

Φίλοι
Που φεύγουν
Που χάνονται μια μέρα
Φωνές
Τη νύχτα
Μακρινές φωνές
Μάνας τρελής στους έρημους δρόμους
Κλάμα παιδιού χωρίς απάντηση
Ερείπια
Σαν τρυπημένες σάπιες σημαίες

Εφιάλτες,
Στα σιδερένια κρεβάτια
Όταν το φως λιγοστεύει
Τα ξημερώματα.

(Μα ποιος με πόνο θα μιλήσει για όλα
αυτά;)

**M. Αναγνωστάκης
«ΠΑΡΕΝΘΕΣΕΙΣ», 1949**

B. Ερωτήσεις

1. Ποια στοιχεία του κειμένου επιβεβαιώνουν τη θητεία του Εγγονόπουλου στον υπερρεαλισμό;
(Μονάδες 15)
2. α. Ποιες ενότητες διακρίνετε στο κείμενο του Εγγονόπουλου;
(Μονάδες 8)
β. «Είναι ως αν να γράφονταν από την άλλη μεριά αγγελτηρίων θανάτου»: να αναλύσετε το νόημα της παρομοίωσης και να δείξετε το ρόλο της στη δομή του κειμένου.
(Μονάδες 12)
3. α. Ποια στοιχεία του ποιήματος του Αναγνωστάκη δίνουν την εντύπωση ότι πρόκειται για απάντηση στον Εγγονόπουλο;
(Μονάδες 8)

β. Να σχολιάσετε τη λειτουργία της γλώσσας στο κείμενο του Αναγνωστάκη.

(Μονάδες 12)

4. α. Πώς συνταιριάζονται στο ποίημα του Αναγνωστάκη ήχος και σιωπή, φως και σκοτάδι;

(Μονάδες 10)

β. Πώς αντιλαμβάνεστε το νόημα του στίχου «μα ποιος με πόνο θα μιλήσει για όλα αυτά;»;

(Μονάδες 10)

5. Ποιο είναι το θέμα που πραγματεύονται τα τρία κείμενα; Γιατί είναι ποιήματα για την ποίηση; Οι τρεις ποιητές επιλέγουν τελικά την ίδια στάση;

(Μονάδες 25)

Οφειλή

Μέσα από τόσο θάνατο που έπεσε και πέφτει,
πολέμους, εκτελέσεις, δίκες, θάνατο κι άλλο θάνατο
αρρώστια, πείνα, τυχαία δυστυχήματα,
δολοφονίες από πληρωμένους εχθρών και φίλων,
συστηματική υπόσκαψη κι έτοιμες νεκρολογίες
είναι σα να μου χαρίστηκε η ζωή που ζω.
Δώρο της τύχης, αν όχι κλοπή απ' τη ζωή των άλλων,
γιατί η σφαίρα που της γλίτωσα δε χάθηκε
μα χτύπησε το άλλο κορμί που βρέθηκε στη θέση μου.
Έτσι σα δώρο που δεν άξιζα μου δόθηκε η ζωή
κι όσος καιρός μου μένει
σαν οι νεκροί να μου τον χάρισαν
για να τους ιστορήσω.

Τίτος Πατρικίος «ΜΑΘΗΤΕΙΑ» 1952 – 1962

Α Π Α Ν Τ Η Σ Ε Ι Σ

1. Ο Εγγονόπουλος όχι μόνο έχει θητεύσει στον υπερρεαλισμό αλλά θεωρείται και από του θεμελιωτές του ως λογοτεχνικού ρεύματος, ειδικά στην ποίηση. Έτσι και στο κείμενο αυτό μπορούμε να διακρίνουμε αρκετά στοιχεία υπερρεαλισμού όπως:

- Αφαιρετικός λόγος, πύκνωση νοημάτων
- Συνυποδήλωση νοημάτων, ιστορικών γεγονότων και συναισθημάτων. Ο στίχος 2 δε δηλώνει μόνο το ιστορικό πλαίσιο του ποιήματος αλλά ταυτόχρονα εκφράζει τη διαφωνία του Εγγονόπουλου με την επίσημη κυβερνητική εκδοχή που θεωρεί ότι ο πόλεμος γίνεται για την κατάπιξη ενός αντεθνικού κινήματος ενώ παράλληλα εκφαινεται και η ατμόσφαιρα του διχασμού και της οδύνης που διαχέεται στην κοινωνία
- Συνειρμική εκδίπλωση νοημάτων, αυτόματη γραφή (στίχος 17)

Και τα τρία αυτά στοιχεία εξυπηρετούν το χαμηλόφωνο ύφος και τον εξομολογητικό τόνο του κειμένου.

- Απουσία μέτρου, ομοιοκαταληξίας, στίξης και γενικά η ελευθερία στίχου
- Ο θρυμματισμός του στίχου που εξυπηρετεί την αναλογία ατμόσφαιρας ποιήματος και εποχής αλλά και ποιήματος – ψυχισμού του ποιητή
- Η έντονη και μακάβρια εικόνα που δημιουργείται με την παρομοίωση στους στίχους 9-13
- Η χρήση της ποίησης ως μέσου σύζευξης του παρόντος με το παρελθόν, των ιστορικών γεγονότων και των συναισθημάτων, γενικών και ατομικών

Γενικά ο υπερρεαλισμός βοηθάει στην απόδοση με λιτότητα και χωρίς μελοδραματισμό μιας κατάστασης σπαραγμού και θανάτου που χαρακτηρίζει την εποχή στην οποία αναφέρεται το ποίημα. Παράλληλα διευκολύνει τον ποιητή να κάνει φανερό το στόχο γραφής του ποιήματος. Ο Εγγονόπουλος με το ποίημα αυτό εξομολογείται τα συναισθήματά του σε σχέση με την εποχή, δικαιολογείται για την πενιχρή ποιητική του δημιουργία και εξομολογείται για τη φαινομενική απουσία του από τα δρώμενα.

2. α. Στο κείμενο μπορούμε να διακρίνουμε 3 ενότητες που συντίθενται στη βάση της νοηματικής τους σχέσης, του περιεχομένου. Η πρώτη ενότητα εκτείνεται από τους στίχους 1 – 5. Στην ενότητα αυτή ο ποιητής διατυπώνει μια προσωπική του άποψη. Υποστηρίζει την ακαταλληλότητα της εποχής του «εμφυλίου σπαραγμού» για την ποιητική αλλά και κάθε άλλη καλλιτεχνική έκφραση. Η δεύτερη ενότητα περιλαμβάνει τους στίχους 6-13. Στους στίχους αυτούς ο Εγγονόπουλος δικαιολογεί, τεκμηριώνει την προηγουμένως διατυπωθείσα άποψη. Αναδεικνύει την, κατά τη γνώμη του, ασύμβατη φύση της ποίησης με την τραγικότητα της εποχής. Οι υπόλοιποι στίχοι του κειμένου αποτελούν την τρίτη ενότητα. Σ' αυτήν ο ποιητής δείχνει την επίδραση της ταραγμένης εποχής στο δικό του ποιητικό έργο. Έτσι επιβεβαιώνει την άποψη που έχει εκφράσει αφού η ιστορική πραγματικότητα, όχι μόνο η τότε αλλά και η εκάστοτε, επιδρά τόσο στην ατμόσφαιρα των κειμένων του, που είναι τόσο πικραμένα, αλλά και, προ πάντων, στον όγκο της ποιητικής του παραγωγής, αφού τα ποιήματά του είναι και τόσο λίγα. Μπορούμε βέβαια να υιοθετήσουμε και το χωρισμό σε στροφές που το ίδιο το ποίημα ακολουθεί. Έτσι θα διακρίνουμε δύο ενότητες: την πρώτη, η πρώτη στροφή, που αναφέρεται στη σχέση της ποίησης με την εποχή και τη δεύτερη, η δεύτερη στροφή, που αναφέρεται στην επίδραση που δέχεται ο ποιητής από την ιστορική πραγματικότητα.

β. Με την παρομοίωση αυτή ο ποιητής τονίζει την εφιαλτική πραγματικότητα του πολέμου και ειδικά την πιο τραγική του εικόνα, αυτήν του θανάτου που μάλιστα είναι ιδιαίτερα μαζικός. Ότι κι αν γίνεται εκείνη την εποχή έχει τη σφραγίδα, το στίγμα του πολέμου. Καμιά ανθρώπινη δραστηριότητα, πολύ περισσότερο η τέχνη, δεν ξεφεύγει, δεν ανατρέπει την κατάσταση. Αντίθετα μάλιστα, σύμφωνα με τη γνώμη του ποιητή, η τέχνη επιδεινώνει την κατάσταση. Μοιάζει με ιεροσυλία, καπηλεία των νεκρών και των αγώνων τους, είναι εντελώς παράταιρη στο γενικότερο κλίμα, μοιάζει με μια περιττή και ανούσια πολυτέλεια. Αυτό το αίσθημα πνιγμού αντανακλάται στο χωρίο με τη χρήση της καθαρεύουσας. Ο ρόλος της παρομοίωσης είναι να εκφράσει αυτό το κλίμα αλλά και να δικαιολογήσει την προηγουμένως διατυπωθείσα άποψη του ποιητή (δεν είναι εποχή για ποίηση και άλλα παρόμοια). Ταυτόχρονα έχει και δομικό ρόλο στο ποίημα αφού αποτελεί συνδετικό κρίκο, νοηματικό και δομικό, ανάμεσα στις δύο άλλες ενότητες του ποιήματος.

3. α. Πολλά στοιχεία κάνουν το κείμενο του Αναγνωστάκη να μοιάζει απάντηση στο κείμενο του Εγγονόπουλου. Πρώτα απ' όλα ο τίτλος έχει τέτοια χαρακτηριστικά. Η ύπαρξη ημερομηνίας και μάλιστα μεταγενέστερης δηλώνει κοινή αντίληψη περί τίτλου ενώ δεν πρέπει να ξεχνάμε πως το ποίημα απευθύνεται στον Νίκο Ε... που κάλλιστα μπορούμε να θεωρήσουμε ότι είναι ο Εγγονόπουλος. Δεν πρέπει κανείς να παραβλέψει το κοινό θέμα των δύο κειμένων, το κοινό ιστορικό πλαίσιο και τη συμφωνία για την τραγικότητα της εποχής. Αξιοσημείωτες είναι και οι ομοιότητες στην τεχνική των δύο κειμένων (ελεύθερος στίχος, ελάχιστη στίξη κλπ). Ο ίδιος ο Αναγνωστάκης βέβαια αρνείται ότι πρόκειται για απάντηση στον Εγγονόπουλο αλλά αναφέρεται σ' έναν νεκρό φίλο του και συναγωνιστή. Στοιχείο που επιτείνει την άποψη ότι πρόκειται για απάντηση είναι και ο στίχος σε παρένθεση που δείχνει την πρόθεση από μέρους του Αναγνωστάκη για έναν ευρύτερο ποιητικό διάλογο. Υπό το πρίσμα αυτό μπορούμε πράγματι να θεωρήσουμε το ποίημα του Αναγνωστάκη ως απάντηση στον Εγγονόπουλο.

β. Ο βασικός στόχος του Αναγνωστάκη είναι να δώσει με το κείμενό του μια ξεκάθαρη και ρεαλιστική απεικόνιση της πραγματικότητας του εμφυλίου πολέμου στην Ελλάδα. Κατά συνέπεια κάθε εκφραστικό μέσο στο κείμενο εξυπηρετεί αυτόν το στόχο. Τον ίδιο λοιπόν ρόλο επιτελεί και η γλώσσα, οι συγκεκριμένες λέξεις, ο τρόπος με τον οποίο εκφράζεται ο ποιητής. Πιο συγκεκριμένα, βλέπουμε να κυριαρχούν τα ρήματα και τα ουσιαστικά. Τα ρήματα γενικά δίνουν την «ενέργεια» στο κείμενο, αποδίδουν το φορτισμένο με αρνητικά συναισθήματα κλίμα. Όλα τα ρήματα στο ποίημα δηλώνουν την απώλεια, τη φθορά και το θάνατο που χαρακτηρίζει την εποχή. Το μεγαλύτερο όμως συναισθηματικό βάρος κουβαλάνε τα ουσιαστικά στο ποίημα. Τα ουσιαστικά συγκεκριμενοποιούν το συναίσθημα, καταγράφουν τα δρώντα, τα πάσχοντα πρόσωπα. Τόσο αυτές οι λέξεις που αναφέρονται σε πρόσωπα (φίλοι, μάνα κλπ), όσο και οι άλλες (ερείπια, εφιάλτες κλπ) έχουν ειδική βαρύτητα, διπλό περιεχόμενο. Πρόκειται για λέξεις που κουβαλάνε φόρτιση όχι μόνο συναισθηματική αλλά και κοινωνική, ιδεολογική. Η περιεκτικότητά τους αυτή πυκνώνει το λόγο, εντείνει τη συνδηλωτική λειτουργία του και κάνει το ύφος λιτό και απότομο, τραχύ. Έτσι φανερώνεται ο μεγάλος πόνος, ο σπαραγμός της εποχής αλλά και του ποιητή. Την κορύφωση της τραγικότητας και της συναισθηματικής φόρτισης επιτυγχάνουν τα επίθετα. Χωρίς να είναι πολλά είναι όμως χαρακτηριστικά αφού δηλώνουν ξεκάθαρα τα τραγικά αδιέξοδα της εποχής και των ανθρώπων (τρελής, έρημους, τρυπημένες, σάπιες κλπ). Ο λόγος χρησιμοποιείται από τον Αναγνωστάκη ώστε να αποδοθεί με πληρότητα το κλίμα της καταστροφής, του πόνου και της οδύνης που κυριαρχεί στην Ελλάδα εκείνη την εποχή.

4. α. Ενδιαφέρον παρουσιάζει το δέσιμο ήχου και σιωπής αλλά και φωτός σκοταδιού στο ποίημα του Αναγνωστάκη. Η σιωπή της νύχτας «σπάει» από τις φωνές της τρελής μάνας και το αναπάντητο κλάμα του παιδιού. Η σιωπή αντανακλά το θάνατο που πλανάται στην ατμόσφαιρα. Το ίδιο όμως αποδίδει και ο ήχος αφού οι συγκεκριμένοι ήχοι δεν είναι τίποτε περισσότερο από τις τραγικότερες εκφάνσεις της απανθρωπιάς του πολέμου. Ενώ λοιπόν σιωπή και ήχος αλληλοαναιρούνται, αφήνουν στο τέλος την ίδια πικρή γεύση, δηλώνουν το αδιέξοδο του πολέμου. Ανάλογη είναι και η σχέση φωτός σκοταδιού. Το φως της ημέρας αναιρεί το σκοτάδι της νύχτας. Το σκοτάδι αντικατοπτρίζει το θάνατο αλλά και το φως της ημέρας οδηγεί στο θάνατο, αφού το ξημέρωμα φέρνει μαζί του τις εκτελέσεις. Ήχος και σιωπή, φως και σκοτάδι αλληλοαναιρούνται αλλά οδηγούν στον ίδιο παρονομαστή, στο ίδιο τραγικό

αδιέξοδο. Είναι κι αυτό μια συνέπεια του πολέμου. Η ζωή των ανθρώπων αποδομείται τόσο πολύ που καμιά μεταβολή, καμιά εξέλιξη δεν μπορεί να αναιρέσει την ατμόσφαιρα του θανάτου. Είναι μια εποχή αδιεξόδου και αυτό καταγράφεται με σαφή και απόλυτο τρόπο στο ποίημα του Αναγνωστάκη.

β. Κατά πρώτο λόγο ο στίχος αυτός αποτελεί μια παράλληλη σκέψη του ποιητή, μια σκέψη σε δεύτερο χρόνο. Αυτή η σκέψη θέλει να δώσει μια διαφορετική προοπτική στον όλο ποιητικό συλλογισμό. Καταρχάς, πρέπει να δούμε σε ποιους αναφέρεται το ερώτημα αυτό. Με το στίχο αυτό ο Αναγνωστάκης απευθύνεται στους υπόλοιπους ποιητές και θέτει ένα ερώτημα που στην ουσία είναι ρητορικό. Ο ίδιος έχει απαντήσει γράφοντας το ποίημα και δηλώνοντας τη γνώμη του για τη θέση της ποίησης και του ποιητή απέναντι στην εποχή. Το ερώτημα πλέον μετακυλιέται στους υπόλοιπους ποιητές που καλούνται κι αυτοί να πάρουν θέση. Ο στίχος λοιπόν αυτός είναι το έναυσμα για την έναρξη ενός ιδιότυπου ποιητικού διαλόγου. Ο Αναγνωστάκης θέλει να προβληματίσει τους υπόλοιπους ποιητές και να τους προτρέψει να εκφραστούν χωρίς να λαμβάνουν υπόψη τους τις αρνητικές συνθήκες και τις διώξεις πεποιθήσεων της εποχής κι έτσι να ανταποκριθούν στην ευθύνη του ρόλου τους. Μπορούμε ακόμη να πούμε πως αναφέρεται και σ' όλους τους αναγνώστες του με σκοπό να εγείρει έναν γενικότερο προβληματισμό για το ρόλο της ποίησης. Το σίγουρο πάντως είναι ότι ο στίχος αυτός δεν «αφήνει» το ποίημα να τελειώσει αφού με την ύπαρξη του ερωτήματος ανοίγει ένας νέος κύκλος προβληματισμού γύρω από το ποίημα.

5. Μπορούμε να συναντήσουμε πολλές ομοιότητες περιεχομένου μεταξύ των τριών ποιημάτων. Αφορμή ποιητικής συγγραφής είναι και για τους τρεις ποιητές η τραγική ιστορική συγκυρία των εμφυλιακών και μετεμφυλιακών χρόνων. Στα ποιήματά τους είναι κυρίαρχες οι εικόνες του θανάτου, του διχασμού, του φόβου και της οδύνης που συνθέτουν την τότε πραγματικότητα της ελληνικής κοινωνίας. Παρά το διαφορετικό τους ύφος, οι ποιητές συμφωνούν στην τραγικότητα και τον αδιέξοδο χαρακτήρα της εποχής. Κοινό σημείο όμως των τριών ποιημάτων είναι και το ότι αποτελούν ποιήματα για την ποίηση. Δεν αρκούνται δηλαδή στο να καταγράψουν ή να σχολιάσουν την ιστορική πραγματικότητα, αλλά δηλώνουν και την άποψή τους για το ρόλο της ποίησης και το χρέος του ποιητή μέσα σ' αυτήν την εποχή καθώς και για την επίδραση της εποχής στην ποιητική τους δημιουργία.

Έτσι ο Εγγονόπουλος πιστεύει ότι δεν ταιριάζει στην ποίηση να καταγράφει και να σχολιάζει την ιστορική πραγματικότητα, ειδικά σε τέτοιες τραγικές εποχές. Δε θεωρεί χρέος του ποιητή να σχολιάζει την πραγματικότητα και να χρησιμοποιεί την πένα του για να εκφράσει τις απόψεις του. Μια τέτοια ενέργεια κάνει την ποίηση να μοιάζει παράταιρη και ιερόσυλη. Μάλιστα, μας δηλώνει και την επίδραση της εποχής στην ποίησή του. Έτσι η εποχή συνθλίβει την έμπνευσή του και παράλληλα φορτίζει αρνητικά την ατμόσφαιρα του έργου του.

Ο Αναγνωστάκης από την άλλη ακολουθεί έναν δρόμο πιο μαχητικό. Εκλαμβάνει την ποίηση ως μέσο καταγγελίας των τεκταινομένων. Θεωρεί ότι η ποίηση και ο ίδιος ως ποιητής έχουν χρέος όχι μόνο να καταγράψουν την ιστορική πραγματικότητα αλλά και να τη σχολιάσουν, να την κατηριάζουν, να εκφράσουν την άποψή τους. Έτσι η ποίησή του αποδίδει με ωμό ρεαλισμό την πραγματικότητα και μοιάζει να αποτίει φόρο τιμής στους «χαμένους φίλους». Αυτό μάλιστα δεν αποτελεί μόνο χρέος συνείδησης αλλά και ευθύνη απέναντι στην κοινωνία, στους συνανθρώπους του. Είναι χρέος και μάλιστα ύψιστο του ποιητή να εκφράζεται για να καθοδηγεί τους συνανθρώπους του, να τους ευαισθητοποιεί και να τους παρακινεί σε δράση. Ο

Αναγνωστάκης, κινούμενος στα πλαίσια της «αντιστασιακής ποίησης», προσπαθεί να δημιουργήσει στους αναγνώστες του μηχανισμούς εσωτερικής αντίστασης και να προωθήσει έτσι την αντίδραση προς την καθεστηκυία τάξη. Παράλληλα, με την αποστροφή του προς τους άλλους ποιητές, **«μα ποιος με πόνο θα μιλήσει για όλα αυτά;»**, προσδίδει στην ποίηση και μια ακόμη ιδιότητα. Την καθιστά βήμα και αφορμή διαλόγου, ανταλλαγής απόψεων κι επικοινωνίας μεταξύ των ποιητών.

Ανταποκρινόμενος στο κάλεσμα ποιητικού διαλόγου ο Τίτος Πατρίκιος ταυτίζεται με την άποψη του Αναγνωστάκη. Αισθάνεται κι αυτός το ίδιο χρέος προς την κοινωνία και τους ανθρώπους που έδωσαν τα πάντα στον υπέρ των ιδεών τους αγώνα. Θεωρεί ότι ο ποιητής και η ποίηση οφείλουν, σε τέτοιες εποχές, να μη σιωπούν ως ένδειξη της πίκρας τους αλλά και του σεβασμού τους στις κατεστραμμένες ζωές των συνανθρώπων τους, τις ρημαγμένες κοινωνίες, τα αδικαιώτα όνειρα και τις γκρεμισμένες ιδεολογίες. Γι αυτό και όχι μόνο δηλώνει ότι η έμπνευσή του αφορμάται από την ιστορική πραγματικότητα αλλά την καταγράφει αναλυτικά για να αναδείξει τη βαρβαρότητά της. Ταυτόχρονα θεωρεί χρέος του όχι μόνο ποιητικό αλλά και ηθικό – προσωπικό ν' αφιερώσει την ποίησή του στους «νεκρούς φίλους». Είναι το ελάχιστο που μπορεί να κάνει για ν' ανταποδώσει το μεγάλο δώρο που του δόθηκε: την ίδια τη ζωή.

Και οι τρεις ποιητές γράφουν ποιήματα με σαφείς πολιτικές αποχρώσεις και χαρακτηριστικά. Παρά τη φαινομενική διαφωνία τους, δεν απέχουν ιδιαίτερα μεταξύ τους. Απλώς ο Αναγνωστάκης και ο Πατρίκιος είναι πιο μαχητές, δίνουν σαφή κοινωνικό χαρακτήρα στη διαφωνία τους κι ενδιαφέρονται για τη γενικότερη κοινωνική αντίδραση. Ζητούν από την ποίηση να γίνει μπροστάρης στους ιδεολογικούς και κοινωνικούς αγώνες, να προσφέρει στο λαό ιδεολογικά ερείσματα και πολιτική συνείδηση. Είναι μια στάση που υπαγορεύεται και από τις αριστερές του πεποιθήσεις. Αντίθετα ο Εγγονόπουλος, με πιο έντονα στοιχεία εσωτερικότητας, αρκείται στην προσωπική του αποδοκιμασία χωρίς να θέλει να δώσει στην ποίησή του ρόλο και χαρακτήρα μανιφέστου.

Το θέμα αυτό το έχουν διαπραγματευτεί και άλλοι ποιητές. Μεταξύ αυτών και ο Γιώργος Σεφέρης που μοιάζει να κρατάει μια ενδιάμεση στάση σε μια εποχή επίσης ταραγμένη, αυτήν της κατοχής. Γράφει λοιπόν ο Σεφέρης στον **«Τελευταίο Σταθμό»** (Ημερολόγιο Καταστρώματος Β')

**...ένα παρθένο δάσος σκοτωμένων φίλων το μυαλό μας.
Κι α σου μιλώ με παραμύθια και παραβολές
είναι γιατί τ' ακούς γλυκότερα, κι η φρίκη
δεν κουβεντιάζεται γιατί είναι ζωντανή
γιατί είναι αμίλητη και προχωράει·
Στάζει τη μέρα στάζει στον ύπνο
μνησιπήμων πόνος.**

**Να μιλήσω για ήρωες να μιλήσω για ήρωες: ο Μιχάλης
που έφυγε μ' ανοιχτές πληγές απ' το νοσοκομείο
ίσως μιλούσε για ήρωες όταν, τη νύχτα εκείνη
που έσερνε το ποδάρι του μες στη συσκοτισμένη πολιτεία,
ούρλιαζε ψηλαφώντας τον πόνο μας: «Στα σκοτεινά
πηγαίνουμε στα σκοτεινά προχωρούμε...».
Οι ήρωες προχωρούν στα σκοτεινά.**

Επιμέλεια: Πετρομελίδης Βασίλης, Φιλολόγος